

Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба III”
Београд 25-28. април 2004,
уредник М. С. Димитријевић
Публ. Астр. друш. “Руђер Бошковић” бр. 6, 2005, 383-394

КОСМИЧКО – ПОЕТСКЕ И ПОЕТИЧКЕ ВИЗИЈЕ СА ОСВРТОМ НА "КОСМИЧКИ ЦВЕТ"

НИКОЛА ЦВЕТКОВИЋ

Филозофски факултет, Косовска Митровица

Резиме. У раду се најпре указује на традицију певања о космосу, уз истицање народног песништва, Његоша и других. Потом приказује се и развојни пут од рубрике “Мало поезије” до антологије “Космички цвет”. А у завршном делу дат је кратак осврт на ову антологију са позитивном оценом њене вредности и значаја.

ТРАДИЦИЈА ПЕВАЊА О КОСМОСУ

Певање о космосу, свемирским и небеским¹ просторима, дневним и ноћним звездама,² метеорима, репатим кометама³, универзуму, а у новије време о астрономима и њиховим инструментима и освајању космоса, има доста дугу традицију у нашој књижевности. Та богата баштина се протеже од нашег фолклора и народне лирике и епике (*Почетак буне против дахија*), великог Његоша (националног и космичког песника), преко космизма романтичара (Лаза Костић), бранковско – стражиловског смера (Црњански, Раичковић), до неосимболизма (Бранко Миљковић) и наше неоавангарде и сигнализма (Мирољуб Тодоровић).

Филип Вишњић је један од најбољих Вукових певача, а његова изванредна песма *Почетак буне против дахија* има непролазну уметничку вредност. У овом индивидуализираном епском певању појављују се небески знаци и збивања који су, у приличној мери, слични космичким догађањима у класичним еповима. "Чудесне небеске прилике" везане за помрачење месеца и сунца, те за комете и грмљавину громава у зиму – на изванредан начин најављују подизање српских устаника на оружје. Те небеске и божанске знаке народни песник врло успешно повезује са драматичним и набојитим догађајима на земљи. Помрачење сунца је, према православном народном

¹ “То не бјеху небесни громови”, пева Његош у *Огледалу српском*, ЛП, стр. 313.

² Сликвит израз “звјездо дневна”, Његош употребљава на свој космогонијски начин за Сунце “Поздрављам те дивна звјездо дневна” – *Биљезница*, 137.

³ “Дужност ми је гонит репату комету, / за њом врат ломити...”

веровању означавало велику несрећу за Србе, а помрачење месеца за Турке.⁴ Астроном Милан Димитријевић, стручно пише о поетским везама небеских прилика са драматичним догађањима на земљи. Своје разматрање почиње указивањем на запис из дела апостолских: сунце ће се претворити у таму и месец у крв пре него што наступи велики и славан дан господњи. При том истиче да је човек вазда тражио у небеским приликама везу са дешавањима на земљи, и то, поготову, међу ратарским и сточарским народима који су упирали поглед у небо. Српски епски песник је у песми *Почетак буне против дахија* "тражио на небу знакове за долазеће догађаје". У песму је ставио помрачење месеца, комете које оличавају кржаве барјаке што по небу "иђаше". Према његовом тврђењу, уочи самог Првог српског устанка 1804. године није било комета, већ "коју годину пре тога" а да се 1805. године видела комета "Бијела", коју је открио Жан Луј Понс.⁵ При крају овог прилога он пише о увреженом веровању да небеске прилике обележавају смрт, али и рођење значајних личности.

Помрачење Сунца, према Димитријевићевим тумачењима, слепи песник истиче као најстрашнији небески знак – "као оно последње што је небо захтевало од Срба да се дигну на оружје, као један знак који у ствари најављује несрећу и у православљу – (а) вероватно је хтео да каже – ако се не дигну на оружје и не ураде оно што свеци траже".⁶

Његошев језик и говор је, по оцени Исидоре Секулић, доиста једна васиона ка којој се "лети умнијем крилима". Њој су се причули они познати Његошеви стихови: "Ја умнима летим крилма / око сунца и планетах".⁷ Космизам Његошеве филозофије понајвише долази до изражаја у "Лучи микрокосми", у којој као да се назире траг и тајанствена моћ лирике, а све то опет повезује се са врачарским чарима изазовних Његошевих лирских места у којима су присутна небеса, космичке визије и даљине.

Његош је звездозорник наше поезије и један од најзнаменитијих космичких песника. Владика Раде песник *Извишкре* присно је везан за "мага нашег романтизма" – Симу Милутиновића Сарајлију и космичко у његовој поезији. Надахнута лирска понесеност и космизам Лазе Костића пак пун је поетске неутољивости и развигорене чулности.⁸ Попримајући нешто од

⁴ Н. Цветковић, *Погледи Милоша Црњанског на Његошеву стваралачку личност и појаву*, Научни скуп "Филозофска и друштвено – политичка мисао Његоша", САНУ, 20-21. новембар 2003.

⁵ Др. Милан Димитријевић, *О вези небеских прилика са дешавањима на земљи*, у публикацији Драгослава Васића и Наде Јакшић Вожд Карађорђе и српска револуција, Топола филм, 2003, стр. 79-80.

⁶ Исто, стр. 80.

⁷ П. П. Његош, *Пјесме*, 64, 83-84.

⁸ У "Поетичким чувидама" Н. Цветковић пева о Лазе Костићу:

"Небесник у плаветном хору завичаја

Нечујем се догласава са крлеткама

.....

Берба божјих винограда

Костићевог лирског размаха и понесености Црњански је двадесетих година 20. века донео нове поетске садржаје озрачене етеристичко – суматраистичним и космичким.⁹ У песничкој космогонији Његоша и етеристичкој узлебелости Бранка и космичкој и суматраистичко – стражиловској обузетости Црњанског као да владају сличне васељенске законитости. Родословна лоза којој припадају Сима Милутиновић Сарајлија, Његош, Бранко Радичевић, Лаза Костић и Црњански,¹⁰ била је предодређена да у своје времену да нови смер српском песништву, заснивајући космичко – етеристичку и бранковско – стражиловску¹¹ песничку линију.

Поменута и само делимично назначена традиција певања о космичким темама или мотивима код Срба, углавном је у складу и сазвучју са сличним европским токовима и стремљењима у целини, а посебно у новије доба (сигнализам). Укључујући се у модерну концепцију универзалних кореспонденција српски песници пре Првог светског рата, као и у међуратном периоду, стварају у духу *космичког експресионизма*, како га је означио Радован Вучковић,¹² врстан зналац поетике европског и српског експресионизма.

У првим годинама након Првог светског рата много тога било је усмерено у правцу поетике космизма, уз креативну филозофску синтезу Бергсоновог елан витал динамизма и космичког универзализма. Упадљиво је да је некако у то време у часопису *Мисао* преведен оглед Пола Јаматија *Космичка поезија у Француској* (Данашње стање поезије и њена будућност).¹³ Тим поводом Вучковић констатује: "Објашњења француског песника филозофских основа космичке поезије идентична су онима српских писаца истога времена".¹⁴ Манифестни текстови, попут Винаверових, делују више као књижевно – уметничка остварења, са поетско – имагинативним појединостима, а са нешто мање теоријских ставова. Динамизам и борбени активизам подстицали су "излете" у космичке просторе, у васељенско визионарство и свемирске релације. "Поједини експресионисти су се, због обузетости космичким визијама, преносили у метафизичка стања духа, у сфере религиозног заноса. Вечност, бескрај, дубоки мир и мистично спокојство биле су честе преокупације експресиониста. Но, у том васељенском заносу, у

Срем кандилом сунца сјаји" – Н. Цветковић, *Чувидне мисли*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2000, стр. 80.

⁹ Н. Цветковић, *Књижевно – поетичке студије*, Београд, 1993, стр. 68.

¹⁰ Н. Цветковић, *Нови и стари поводи*, (књижевно-поетичке студије IV), Јагодина, 1997, стр. 29.

¹¹ Исто, *Бранковско-стражиловско у поезији Милоша Црњанског, Стевана Раичковића и Десанке Максимовић*, стр. 66-97.

¹² Радован Вучковић, *Поетика хрватског и српског експресионизма*, Свјетлост, Сарајево, 1979, стр. 219.

¹³ Пол Јамати, *Космичка поезија у Француској*, Мисао, 1922, књ. VIII, 2, стр. 87.

¹⁴ Радован Вучковић, *Поетика хрватског и српског експресионизма*, Свјетлост, Сарајево, 1979, стр. 219.

тој особеној мистици и метафизичкој обузетости, било је више егзалтираности од религиозног призвука".¹⁵

ОД РУБРИКЕ "МАЛО ПОЕЗИЈЕ" ДО АНТОЛОГИЈЕ

Са великом љубављу и страснички Милан С. Димитријевић је пришао не само читању песама о космосу и хедонистичком уживању у њима, већ и њиховом прикупљању, публиковању и стваралачкој афирмацији. Радости и задовољства које је осећао због песама о чаровитој лепоти неба желео је несебично да подели са другима. Зато је од момента када је постао главни и одговорни уредник *Васионе* (1985.) својски настојао да уведе нову, сталну рубрику под насловом "Мало поезије". А први стихови о космосу објављени су у *Васиони* далеке 1970, захваљујући ангажовању Ненада Јанковића.¹⁶ Та песма била је "изванредан поетски доживљај комете – Састанак, француског нобеловца Силија Придома", коментарише Димитријевић.

Занимљиво је да он при том назначавача кратак историјат првих "космичких" песама и појаву рубрике "Мало поезије", у овом часопису за астрономију, пре тридесет година 1974.¹⁷ Требало је да протекне шест година да би се усрдним залагањем Милана Јеличића 1980. поново појавили мало пригодни стихови...¹⁸ Исте године, на заузимање Милана С. Димитријевића, а у слободном препеву пријатеља и сарадника Душана Коледина, публикована је по трећи пут рубрика "Мало поезије".¹⁹ Наредне, 1981., године према овом кратком Димитријевићевом прегледу, који открива његову будну пажњу и заинтересованост да се поезија о космосу приближи широј читалачкој публици, штампани су стихови академика Љубице К. Марић.²⁰

Вредно је помена да је Димитријевић, у сарадњи и уз пуно залагање својих пријатеља (Александар Томић, Боривоје Јовановић), 21. јуна 1986. непосредније суделовао у организовању једне вечери поезије у Планетаријуму и то у оквиру Београдског астрономског викенда. Тада је већ као уредник *Васионе*, подстакао и лично подржао објављивање целовитијег извештаја са те књижевне вечери.²¹ Уз тај промишљени извештај А. Томића, на Миланово заузимање, обнародовано је и неколико вредних песама.²² То

¹⁵ Исто, стр. 203.

¹⁶ *Васиона*, 1970, 3-4, стр. 69.

¹⁷ Слободан Лалић, *Светови*, *Васиона*, 1974, 2 стр. 56.

¹⁸ Деса Пантић Данић, *Вече на кули опсерваторије на Калемегдану*, *Васиона*, 1980, 1-2, стр. 48.

¹⁹ Џорџ Гамов, *Равнотежни модел пред најездом Великог праска*, *Васиона*, 1980, 4, стр. 92.

²⁰ *Васиона*, 1981, 2-3.

²¹ *Васиона*, 1986, 5, стр. 105.

²² Оливера Лазаревић: *Космос*, *Екстаза*, *Млад Месец*; Боривоје Јовановић: *Ода Сунцу*.

је, такође, показатељ његове континуиране активности на пољу афирмације певања о космосу групе домаћих аутора.

У другој половини осамдесетих година прошлога века Димитријевић је чинио напоре да некако устали поменути рубрику, али у томе није успевао или је тек делимично и повремено чинио неки продор. Амбиција да та рубрика постане редовна није се остварила јер је увек неке сметало да се "драгоцени" и "скуп" простор у *Васиони* "троши" на овакве текстове. Ипак повремено сам успевао да "прокријумчарим" по коју строфу.²³

Поред изразитијих отпора и потешкоћа у периоду 1987-1990 године Димитријевић је, почетком деведесетих као савезни министар за науку технологију и развој, успео да учини проходнијом рубрику "Мало поезије". А од 1996. почео је са систематским истраживањима литературе, прегледавањем књига, часописа, посебних антологија, поезије појединих народа и сл., у несусталом трагању за вредним песмама о космосу. У том процесу почела је истовремено да се помаља идеја и да сазрева намера и одлука о антологији песама о космосу. Тако је 1996. године у *Васиони* објавио 10 песама о Сунцу под заједничким насловом "Песничке визије Сунца", када је први пут то именовоао "Мала антологија";²⁴ слично се догодило и са избором "Песници и комете",²⁵ као и са антологијским одабиром "Космогонија, космологија, универзум".²⁶ А 1999. публиковао је избор "Поетске визије Сунца и Месеца (Мала антологија)".²⁷ Рубрика "Мало поезије", додајмо овде, прошла је кроз неколико фаза, и имала своју развојну линију и еволуцију. Најпре то су биле само песме штампане на последњим страницама *Васионе*, а касније су уз стихове, уследиле краће информативне напомене, потом назнаке о писцу и коментари; у новије време то су белешке и записи са поетичким и естетичким указивањима.

Поводом рубрике "Мало поезије" Димитријевић програмски истиче да је њена улога и задатак да "допринесе развоју љубави читалаца према звезданом небу". Поред љубави за астралне просторе он мисли и на естетичка осећања усхићености, али и на поштовање и дивљење пред озвезданим небеским величанством. У тај сажети поетолошки програм укључује и манифестне стихове Слободана Вуксановића о телескопу који треба да буде свачије оружје: "Приручник свакидашњи / Библија радозналости". При том позива читаоце да осете поруку песника Бранислава Петровића о узбудљивости, савршенству и сигурности светлосне године. Јер они: "Који се домогну светлосне године / Има да путују".

Обратимо пажњу појединим особенијим Димитријевићевим прилозима, коментарима и написима космичко – поетске и поетичке природе, погледима

²³ М. С. Димитријевић, *Песници и Васиона*, *Васиона* 2003, LI, стр. 28.

²⁴ *Васиона*, 1996, 1-2, стр. 14.

²⁵ *Васиона*, 1996, 3, стр. 46.

²⁶ *Васиона*, 1996, 5, стр. 105.

²⁷ *Васиона*, 1999, 2-3, стр. 81.

на сигналистичко виђење космоса и Мирољуба Тодоровића, као и на неке друге теме и мотиве којима се бавио.

Милан С. Димитријевић, поводом песме Ханса Карла Артмана о Поларној звезди²⁸ пише да она "вековима помаже путницима, морепловцима и астрономима да лакше нађу свој циљ".²⁹ И ту назначавача један аспект своје поетике космизма, издвајајући, уз коментаре, баш ту најсјајнију фиксну звезду у сазвежђу Малог медведа.

Песник Ханс Карл Артман на мало самоироничан начин идентификује себе са Поларном звездом: "ја сам поларна звезда", па то понавља служећи се симболиком броја сто: "ја сам поларна звезда коштам сто долара". Број сто овде индивидуализира део целине која је опет и сама саставни део неке веће укупности (целине), у смислу свеукупности квалитета. Јер стотина је, према традиционалној симболици, део целине у целини, "микрокосмос у макрокосмосу, који издваја или индивидуализује неку особу",³⁰ у овом случају Артманово песничко "ја". А тај индивидуализовани песнички ентитет, и по мишљењу Милана С. Димитријевића показује се у наредним стиховима, сажима у себи разнолика дистинктивна својства која га чине посебно креативним и плодотворним у саставу васељене узете као целина.

Доследан слојевитој симболици Поларне звезде песник у наставку истиче: "поларна медведица ме је родила једне блиставе зимске ноћи". Поларна медведица, која подтекстно упућује на Великог медведа, односно на небески пол, у сликовно – космичким визијама и песника Димитријевића, додирује се са средиштем исцртаним на поду и основама земаљског пола.³¹ Тај небески пол, или Поларна звезда, заједно са сазвежђем оличава слеме неба, које је боравиште врховног једног. А Поларна звезда, овде, као наглашени песнички субјект, управља васколиким кретањем звезда и налази се у духовном средишту.

За поетику космичких визија Милана С. Димитријевића је значајно што узима завршни Артманов стих у вези са једним "веома северним тотемом у зимској ноћи", и у непосреднију везу са светлошћу која "скакуће по зидовима атомских подморница", из првог дела песме. Тотем се овде астроному и песнику Димитријевићу открива у лирској представи ритуалног преласка "другог брежуљка". Он има дубље значење чувара или заштитника силе која припада песничком индивидууму. Артман је овде имао у виду Квајнов принцип индивидуације према коме "нема ентитета без идентитета (*Говорење о објектима*, 1958.)".

Песниково име "светлуца у наутичким венцима", па га зато капетани "поштују као председника", а председници воле "као своје најбоље капетане

²⁸ *Антологија савремене немачке поезије (1945-1989)*, Братство јединство, Нови Сад, 1989. (Приредио Златко Красни).

²⁹ М. С. Димитријевић, *Мало поезије, Васиона*, Београд, 2003, LI, 3, стр. 88.

³⁰ Ј. Шевалије, А. Гербрант, *Рјечник симбола-Митови, сни, обичаји, гесте, облици, ликови, боје, бројеви*, Загреб, 1987, стр. 640.

³¹ Исто, стр. 523.

у зимској ноћи". Поменуто највише слеме и врховно једно, у својој усправности председника и цара "управља кретањем света као што Поларна звезда управља кретањем звезда".³²

За књижевно – поетичке погледе Милана С. Димитријевића на поезију о космосу посебно је значајно укључивање више одабраних стихова и сигналистички визуелних песама у антологију *Космички цвет*. Оне се доиста, врло складно уграђују у ову књигу, креативно прожимајући лирско и ликовно – уметничко. У том смислу посебно је вредан "Космички мејл – арт" Мирољуба Тодоровића,³³ који је сав у знаку васионских хијероглифа, као и његова визуелна представа "Луномера".³⁴ Ови примери су представници космичког мејл – арта, подврсте визуелне поезије која је "вид уметничке комуникације на даљину у оквиру неоавангардног покрета званог сигнализам", пише у предговору Димитријевић. Он је у антологији дао одговарајуће место светлом "Млечном путу", Миливоја Павловића.

У веома садржајном броју *Васионе*³⁵ који, између осталог доноси богат програм и резимее са скупа "Развој астрономије код Срба III", Милан С. Димитријевић у рубрици "Мало поезије", објављује прилог који захвата поезију и поетику српске неоавангарде: *Космичко – сцијентистичка поетика Мирољуба Тодоровића*. То је нов истраживачки продор који излази из домена традиционалног поимања поезије и поетике; а у сагласју је са појединим темама космичко – сцијентистичке неоавангардне па и постмодерне оријентације.

Димитријевић ту показује познавање поетичких фаза сигнала и његове поетике изложене у три манифеста "песничке науке", превиђајући да је први објављен 1968; три године после *Планете* (1965), други 1969, а трећи 1970.³⁶ У овим програмским текстовима Мирољуб Тодоровић је скренуо пажњу на процес перманентне "стваралачке револуције на коју је посебно утицала нова технолошка цивилизација".³⁷ Пошто Димитријевић пажњу задржава на сцијентистичкој поезији и поетици, уверен да научне методе дају одговарајућу основу за књижевно – експериментална и теоријско – филозофска истраживања, указује да се применом научних метода тежи да зађе у она тајновита и магновена стања свести. И ту цитира став Миливоја Павловића у настојању да покаже како сваки "појединац на различите начине доживљава оно што се може именовати као промењено или чак халуцинантно стање духа".³⁸

³² Исто, стр. 523.

³³ М. Димитријевић, *Космички цвет*, стр. 25.

³⁴ Исто, стр. 9.

³⁵ *Васиона*, 2004, ЛП, 2.

³⁶ М. Павловић, *Авангарда, неоавангарда и сигнализам*, Просвета, Београд, 2002, стр. 95.

³⁷ М. Тодоровић, *Сигнализам*, Ниш, 1979, стр. 28.

³⁸ М. Павловић, *Авангарда, неоавангарда и сигнализам*, стр. 143.

У наставку Димитријевић наводи Тодоровићеву оцену према којој је сцијентистичка фаза најважнија за сигнализам, пошто ће се из ње касније развити сви поетски и други уметнички (ликовни) облици. А ми овде додајемо да сам родоначелник сигнализма Тодоровић, пре непуних двадесет година (1975), наглашава да је овај покрет почео са планетарним, астралним и научним (сцијентистичким), и то у несусталом трагању за новим звездама, неоткривеним планетама виђеним у "звездозорима песничке имагинације".³⁹ Према њему, као да су битне компоненте модерне астронаутике, космогоније и егзактних наука "биле и остале кључне полуге сигнализма", који је креативно освојио просторе васељене за поезију. Додуше, то су пре сигнализма чинили и неки други песнички покрети, али са више мистичног, религијског и митског, чега се сигнализам у знатној мери ослободио користећи искуства егзактних наука.⁴⁰

За Димитријевића најбитније Тодоровићеве књиге сцијентистичке поезије и поетике су: *Планета, Путовање у Звездалију* и *Textum*, што потврђују и други истраживачи сигнализма (Миливоје Павловић на пример). Оне су доиста у знаку изразитије космичке инспирације што се уосталом види из самих наслова као и из песама: *Химне звездарева*, *Светлост се у атоме настањује*.⁴¹ Рад на две напред поменуте књиге одвијао се, према речима самог Тодоровића, у време када је Гагарин узлетео у космос и човек закорачио на Месец. То је била деценија, коментарише антологичар, када се чинило да ће се уз помоћ науке, "започети са остваривањем никада досађаног сна многих песника и маштара о мноштву насељених светова", сна због којег је, не жалећи да га се јавно одрекне Ђордано Бруно спаљен 1600. године.⁴² То је раздобље у коме је полетно настајала совјетска космичка поезија, а код нас заживљавао сигналистички покрет који је у знатној мери окренут васељенском. Димитријевић за илустрацију наводи песму *Гравитација* у којој је уметник Тодоровић привлачну силу међу небеским телима или половима, "гравитацију или љубав користио да дочара троугао узајамне привлачности планете Сунца и комете".⁴³

КРАТАК ОСВРТ НА АНТОЛОГИЈУ "КОСМИЧКИ ЦВЕТ"

Антологија, која према грчкој етимолошкој основи означава "цветну збирку", добила је врло звучан и поетичан наслов: "Космички цвет". Димитријевић је ову красну лирску синтагму узео из космички надахнуте

³⁹ М. Тодоровић, *Планетарно и космичко у сигнализму*, у књизи *Поетика сигнализма*, Просвета, Београд, 2003, стр. 74.

⁴⁰ Исто, стр. 73-75.

⁴¹ М. С. Димитријевић, *Космичко-сцијентистичка поетика Миролуба Тодоровића*, *Васиона*, 2004, ЛП, 2, стр. 91.

⁴² Исто, стр. 91.

⁴³ Исто, стр. 91.

песме Вељка Петровића *Репатица*.⁴⁴ Стихови о свемиру, небеским телима, звездама, планетама и кометама, које је Димитријевић са великим задовољством читао, хедонистички прочитавао, а потом са смислом бирао и на њега самог деловали су подстицајно и инспиративно. То показује и лирско – поетолошки и помало филозофски интониран текст *Звездана светковина (Уместо предговора)*, на самом почетку антологије.

Космос је за Димитријевића својеврсни обликотворни модел узноситог духовног стварања и то посебно песничког, читамо у уводном делу поменутог текста. Он добро примећује да је, од момента када је човек управо поглед ка звезданом небу, "сваки културно – цивилизацијски круг и песнички нараштај имао своје концепције, теорије и митове о настанку и смислу Васељене".⁴⁵ А онда се антологичар у својим разматрањима развоја астрономије и космологије враћа нашем времену и констатује да поменуте науке, које су раније биле у домену теологије и филозофије, захваљујући експлозивном развоју звездознства и науке о васиони као целини – све више постају егзактне, *хранећи песничку имагинацију новим садржајним облицима и визијама, па и новим заблудама*. (подвукао Н. Ц.).⁴⁶ Димитријевић, схватајући науку као критичку делатност, с разлогом помиње заблуде и застрањивања која постоје у овим областима и поред чудесних и огромних продора и величанствених достигнућа, посебно у филозофским учењима о суштини света и васељене.

Поезија је, по нашем мишљењу од памтивека била у присној и непосредној вези са космичким темама и мотивима, али је зато темељно научно преиспитивање космолошких концепција и остварених песничких вредности, нарочито у новије време убрзало и поспешило плодотворно и креативно сустицање песничког и сцијентистичког језика у неоавангардној и постмодерној уметности. И то све обухватније изучавање космоса, универзума и васељенских законитости додатно подстиче и вигори научну, али и песничко – стваралачку радозналост за ново, незнано и неоткривено, и "у много чему побуђује и увећава човеково чуђење пред непознатим", добро примећује антологичар Димитријевић.

У даљем општијем приступу он се пита: да ли ће човек који је у тек минулом двадесетом веку "почео да симулира процес Великог праска у лабораторији, моћи једном да сам створи нови универзум?" Димитријевић универзум схвата као свеобухватну целовитост и тоталитет свега што стварно постоји. При том савремена истраживања универзума сматра једном од најграндиознијих интелектуалних авантура човечанства новог доба.

Антологичар Димитријевић је још од детињства креативни сведок човековог узлета у астралне просторе и узноситог корачања и пута до звезда.

⁴⁴ В. Петровић, *Репатица, Антологија српске поезије*, сакупио Зоран Мишић, Матица српска, Нови Сад, 1956.

⁴⁵ М. С. Димитријевић, *Космички цвет*, Антологија песама о космосу, Просвета, Београд, 2003, стр. 140-141.

⁴⁶ Исто, стр. 5.

Он суздржано говори о напору човечанства да се уздигне до звезда, да истражује и проучава Сунчев систем и "да се инструментима на космичким бродовима планете Земље приближи самом Постању".⁴⁷

Милан С. Димитријевић аутобиографски пише: "Када је 1957. лансирањем првог *Спутњика* започела космичка ера, имао сам десет година." Тада је са великим узбуђењем пратио освајање васионе "и доживео незаборавни тренутак када је човек први пут закорачио на Месец".⁴⁸ Милан је са великим интересовањем и помно читао и просто гутао литературу, текстове и написе из астрономије и космологије, научно фантастичну прозу као и поезију, а понешто је и сам певао служећи се васељенском метафориком, која је у његовим стиховима, а још више у говорним исказима, била израз особенијег начина поимања света и живота. Прочитана литература му је помагала, да се послужимо Шољановом метафором: да буде "пијан од лепоте неба и окупан менама Месеца", коју користи и сам Димитријевић у предговору антологији. Небо је у својој чаровитој неизмерности симбол узноситих човекових тежњи ка недодатном; у његовим дивотама као да је садржан универзум и дух васцелог света. А Месец са својим лепотним менама, и у Димитријевићевим песничко – поетичким визијама, оличење је женских моћи; он је величанска небеска царица са гибавим променама што истовремено симболизују и незауостављиве промене као и поновни повратак чарних облика узетих у смислу питагорејске концепције.

О дубоко личном избору песама за ову антологију као и о субјективној радости и задовољству због чаровитих дивота звезданог неба, Димитријевић пише у два – три маха. То је у знатној мери разумљиво и оправдано. Антологичар је свестан да је и овај његов захват "неизбежно обележен личним виђењем, вредносним мерилима и доживљајем",⁴⁹ како истиче у уводном делу књиге. Јер су доиста лепоте звезданог неба и тајанства васељенских простора свима над главом па је и поезија инспирисана тиме присна и пријемчива највећем броју људи. Димитријевић је управо бирао оне песме које су најдубље одзвањале у њему, "у уверењу да ће многи од ових стихова – на трагу старе идеје о универзалној кореспонденцији уметничких вредности, отеловљеној у сагласју облика, простора, светлости, звукова и хармонија – одјекнути и у другима".⁵⁰

Но и поред тога што је овај антологијски избор "један од могућих", ипак је било потребно да се уместо већем броју песама појединих аутора (Првослав Ралић, Смиљана Ђуровић, Мирољуб Тодоровић и др.), да одговарајуће место другим песницима са сличном тематском и мотивском оријентацијом. Захвално је што је овај избор извукао из анонимности један

⁴⁷ Исто, стр. 6.

⁴⁸ Исто, стр. 6.

⁴⁹ М. С. Димитријевић, *Звездана светковина (Уместо предговора)*, стр. 10.

⁵⁰ Исто, стр. 10.

број вредних песама мање познатих или непознатих аутора, које су понекад боље од стихова много афирмисанијих и знаменитијих писаца.

У досадашњем периоду Димитријевићева антологија послужила је као повод Првославу Ралићу за продубљено разматрање односа васионе и поезије; а појавио се и краћи приказ ове књиге у лесковачком листу *Наша реч*. Скренимо укратко пажњу на ове прилоге.

При крају инспиративног есеја *Васиона и поезија* Првослав Ралић "Антологију песама о космосу" Милана С. Димитријевића оцењује као велики пионирски подухват и то "у част смисла и трајности сукоба и садејства Васељене и Поезије".⁵¹

За Ралића поезија је вид човекове креације и јесте својеврсно биће међу бићима васионе, па као таква "има са космосом заједничко родно место", својеврсна космичка fuga, гетеовска музика сфера, те хармонија насупрот хаосу, "унутрашња непредвидљива сигурност и стабилност целина животних знакова и звукова". Поезија, према његовом мишљењу, извири из битне, есенцијалне мисли о васељени и има достојанство, "ако не садруга, а оно пратиоца астрономских истина".⁵²

У почетном делу приказа књиге *Космички цвет*, Дејан Ђорђевић указује да је Димитријевићевим избором из богатог и разноликог песништва о космосу, бачена "нова и неочекивана светлост" у недомашну дубину књижевно – поетског стваралаштва на ову тему.⁵³ Занимљиво је да и он у неколико махова подвлачи лични приступ састављача ове антологије и цитира кључне ставове Димитријевића о одјеку стихова из књиге, у њему и другима. А онда констатује да је аутору књиге *Космички цвет* било скоро немогуће да укључи све песнике који су писали на ову тему.⁵⁴

У завршном делу приказа Ђорђевић настоји да књижевно разумним чињеницама оправда ауторску посебност и самосвојност овог антологијског избора и да разуме Димитријевићев "приватно – лични увид у ову врсту поезије". И ту закључује како је неоспорно "да овај избор може да излучи неке уметнички достојанствене резултате, чији се домети могу вредновати без неких умањених књижевних критеријума".

Димитријевићева антологија *Космички цвет* садржи одабране стихове о небу, Сунцу, Месецу, звездама, метеорима, кометама, универзуму, астрономима и њиховим инструментима и освајању космоса. Песме су сврстане у прикладне цикличне целине, а одабране према наглашенијим личним естетским критеријумима приређивача. Антологичар је био доследан

⁵¹ Првослав Ралић, *Васиона и поезија* (Поводом Антологије о космосу" "Космички цвет" Милана С. Димитријевића), *Васиона*, 2004, **LI**, 1, стр. 36.

⁵² Исто, стр. 36.

⁵³ Дејан Ђорђевић, *Милан С. Димитријевић: Космички цвет, Наша реч*, 23. април 2004, **LX**, 16.

⁵⁴ Ђорђевић при том упозорава да је Димитријевић у првом реду астроном-научник па се тако понаша. "Он својим телескопом пажљиво посматра и у својој књизи бележи једну по једну звезду са неба књижевног", пише сликовито.

Н. ЦВЕТКОВИЋ

у избору стихова посвећених теми космоса, али није увек водио довољно рачуна о општијим уметничким вредностима и домашајима појединих остварења, већ је више следио одјеке које су песме имале у субјективном доживљају, што је уосталом и његово право. Важно је да антологија *Космички цвет* изражава дух наше епохе и помера уметничко – естетске границе ка новим неоавангардним и постмодерним стремљењима. Поред одређених естетских мерила, Димитријевићева антологија у знатној мери одражава и укус времена, потом уже поетичке, социо – психолошке, етичке па и друштвено – политичке тенденције. Зато се с правом може очекивати да ова Димитријевићева књига, која је доста дуго и стрпљиво припремана, изазове различите коментаре, критичка запажања и оцене.

COSMICALLY-POETIC AND POETICAL VISIONS WITH THE EMPHASYS ON ANTHOLOGY “THE COSMIC FLOWER”

It is considered first the tradition to sing to cosmos, with the emphasis of the folk one, Njegoš etc. Then the development from the section “Few poetry” in the journal *Vasiona* (Universe) to the anthology *The cosmic flower* is presented. In the final part, this anthology is analyzed with a positive estimate of its value and significance.